

Bengt Knutsson

Syrianerna i Västerås

- En ledtråd till Mellanöstern

Docent Bengt Knutsson

"Ungdomarna vill höra om sin arameiska bakgrund!"

Betoningen låg på både adjektivet "aramaisk" och substantivet "bakgrunden". Beskedet var imperativiskt. Staden var Västerås, platsen Vallby församlingsråd, datum lördagen den 14 december 1991, klockslaget 19.00.

Jag var av Fr. Simon Ízdemir, syrisk-ortodox präst och herde för en ca 1000 medlemmar stor församling i Västerås - kallad att hålla en föreläsning om syrianernas språk och historia. - men hade inte fastlagts mera exakt än så. Den vida ramen jag menade mig ha fått hade passat mig väl eftersom det gett mig frihet att disponera föreläsningen efter ett gottfinnande.

Kunde det vara så - tanken flög snabbt genom mitt huvud - att den innersta meningen med mitt besök var ideologisk bekräftelse, d.v.s. att det väntades att jag skulle uttala just de ord och sanningar man från ledningens sida önskade höra?

Nu skulle en sådan aspiration i och för sig inte varit helt omotiverad eftersom jag i min statliga utredning *Assur eller Aram*, 1982 ansett mig, på goda vetenskapliga grunder, kunna hävda den Syrisk-Ortodoxa kyrkans och syrianernas traditionella arameiska identitet. Jag hade, till yttermera visso, upprepat denna slutsats i en intervju med Syrianska Riksförbundets månads-tidskrift *Bahro Suryoyo*, den 17 juni 1991. (Denna intervju, gjord på arabiska, hade getts spridning såväl i originalform som i översättningar till turkiska och svenska, och, in extenso, publicerats i nr 8 och 9, 1991). Inte heller, sade jag mig själv, kan det

anses principiellt fel att opinion och vetenskaplighet samverkar så länge respektive uppfattningar konvergerar. Dock är det *fria* tänkandet en av vetenskapens grundstenar; varje form av tvång, om så bara en känsla av tvång, för den förutsättningslöse vetenskapsidkaren att stegra sig: *Huru?*

Således förklarade jag att jag hade förberett mig efter en viss plan och att jag förbehöll mig rätten att följadensamma; de efterlysta momenten - de förkristna arameiska civilisationerna och deras efterföljare i efterkristen tid - skulle i sinom tid få sina givna behandling i föreläsningen. Utgångspunkten, fortsatte jag, skulle likväl bli de kristologiska striderna på 400-talet och den syrisk-ortodoxa kyrkans splittring.

Att man där, i Vallby församlingsgård, hur som helst väntade sig auktoritativa svar och att dessa måste dokumenteras kunde utläsas ur det faktum att flera videokameror med mikrofoner var riktade mot talarstolen; diverse kassetbandspelare var utspridda på podiet. Församlingssalen var fylld av syrianer, särskilt ungdomar. Det låg spänning i luften. Med eller mot min vilja insåg jag att min roll skulle bli något av skiljedomarens, uppgiften att som en veritabel *arbiter mundi* uttala mig om en för syrianerna livsavgörande fråga. Frågan om övergripande identitet.

Ingen faktor torde vara mera identitetsbestämmande än språket. För att apostrofera denna sanning, samtidigt för att demonstrera språkets inkluderande och exkluderande karaktär, valde jag att som inledning citera Saligprisningarna på tre språk. Dessa språk var syrisk-ortodoxa - *leshono*

suryoyo - den syrisk-ortodoxa kyrkans liturgiska och litterära språk, dess prestigéspråk; arabiska, den syrisk-ortodoxa kyrkans näst viktigaste språk, på en gång litterärt och kommunikativt språk; svenska, det officiella språket i den stat, Sverige, som ca 30 000 syrisk-ortodoxa från Mellanöstern valt att göra till sitt nya hemland.

Mina farhågor om eventuell styrning visade sig vara ogrundade. Såväl ordföranden, herden själv, som församlingen lyssnade med spänd uppmärksamhet, och utan några som helst försök till censur, i två hela timmar. Den följande diskussionen blev livlig. Den kan sammanfattas i frågan - om än ej explicit uttalad: *är syrianerna arameer eller assyrier?* (Att det skulle kunna finnas något tredje alternativ torde knappast förspegla syrianerna. Antingen är man det ena eller det andra. *Tertium non datur!*) I vilketdera fall hövdar man historisk härstamning i det första förkristna årtusendet - ett perspektiv omtumlande för den utanförstående.

Det vore fel att påstå att den syrisk-ortodoxa kyrkan någonsin hävdat något annat än att dess övergripande identitet är arameisk. Att vara syrian innebär, per definitionem, att man accepterar denna den syrisk-ortodoxa kyrkans självförståelse: man är arameiskt, religiöst och nationellt. I denna trepunktsformel kan syrianerna tala om sig själva som en *umma*, som en "nation".

Det som emellertid skett, i Sverige och de västerländska länder i övrigt dit syrisk-ortodoxa beaktare invandrat, är att den assyriska nationalrörelsen - *assyrianismen* - vunnit terräng. Assyrianismen är den

nationaliströrelse som hävdar att samtliga medlemmar i de olika syriska kyrkorna nationellt sett är *assyrier*. Denna tanke, härstamning från assyrierna, vars nyassyriska rike - det första imperiet i Mellanöstern - gick under så långt tillbaka som 612 f Kr, har visat sig appellerande på stora skaror, särskilt yngre, i den Syrisk-Ortodoxa kyrkan i Sverige. Därvidlag har energisk ideologisk kampanj från Assyriska riksförbundet i Sverige verkat som en stadig pådrivare.

Därav upplevelsen av ansvar hos syrisk-ortodoxa kyrkoledare att finna allbar bevisning och övertygande argumentation för att syrianerna är en *arameisk nation*, inte en assyrisk.

Frågorna från de syrianska ungdomarna denna kväll i Västerås vittnade emellertid, om inte om öppet oppositionellt tänkande gentemot de äldsta i församlingen, så dock om svårigheter hos dem själva att intellektuellt omfatta den syrianska formeln. Hur skall de bära sig åt - det var en viktig problematik - för att inför jämnåriga svenska vänner förklara vad det innebär att vara "syrian". Hur skall, spordes det, en svensk någonsin kunna förstå att den syrianske kamraten inte i första hand är turk, syrier, libanes eller irakier och detta fastän han eller hon är född just i Turkiet, Syrien, Libanon eller Irak, därtill också anlände till Sverige med turkiskt, syriskt, libanesiskt eller irakiskt pass? Hur skall, utvecklades tanken, en svensk kunna fatta att syrianernas *egenliga* språk inte är turkiska, arabiska eller kurdiska utan "syrianska" - *suryoyo* - fastän det är turkiska, arabiska och kurdiska de talar i sina hem? Ja, upprepades frågan, hur skall de syrianska ungdomarna få sina svenska vänner att förstå att de är *syrianer* och inte turkar, syrier, libaneser eller irakier? Och att *syrian* är det samma som "*kristen aramé?*"

Ungdomarna satte onekligen fingret på någonting särskiljande. En person född i Sverige, med svenskt medborgarskap och med svenska som modersmål, säger sig inte i första hand

vara lutheran, protestant, katolik, eller dylikt utan svensk. Först i andra hand kommer upplysningar om religiös tillhörighet eller andra bestämningar. Vadan det *syrianska* synsättet?

På morgonen, dagen därpå, deltog jag i den syrisk-ortodoxa mässan. Också den hölls i Vallby församlingsgård. En märklig upplevelse att där, i staden Västerås i Sverige, långt från syrianskt ursprungsland, höra präst och diakoner fram föra den *syrisk-ortodoxa liturgin med rötter i urkristendomen*. Samma mässa som jag många gånger tidigare varit med om i Mellanöstern - i Gravkyrkan och Mar Marqo-klostret i Jerusalem, i den syrisk-ortodoxa kyrkan i Amman. Iakttagelser i Västerås: huvuddelen av liturgin var på syriska - *suryoyo* - inget annat var att vänta, vissa avsnitt sjöngs på arabiska, predikan var på kurdiska. Det senare har sin förklaring i att Fr. Simon Özdemirs församling i huvudsak är kurdisktalande.

Jag hade under predikan fått intrycket att Fr. Simon Özdemir utgick från ett manuskript författat på kurdiska - någonting annat föll mig inte in med tanke på den flytande framställningen. När jag efter gudstjänstens slut frågade honom vilket alfabet han använde för att skriva kurdiska med, förklarade han att manuskriptet inte alls var avfattat på kurdiska utan på turkiska. Simultant - tala om språklig ekvilibristik! - översatte han den skrivna turkiskan till talad kurdiska. Det hände också, förklarade han, att han skrev predikan på kyrkospråket och på samma sätt som i fallet med turkiskan utgick från det vid momenten översättning till kurdiska. (För att försäkra sig om att inga missförstånd rådde mellan oss angående språkform av syriska - *suryoyo* - preciserade han med attributet *kthobonoyo*, "skriftlig".) När det gäller turoyotalande församlingar i Sverige - *turoyo* är de syrisk-ortodoxas arameiska talspråk - är, menade Fr. Simon Özdemir, metoden att simultant översätta en *suryoyo* - avfattad predikan till *turoyo* legio.

Lärdomarna från den syrisk-ortodoxa församlingen i Västerås ger oss ledtrådar för förståelsen av Mellanöstern. Nyckelordet är milletsystemet. Millet i sin tur signalerar två ting: *islam* och *motsättning till islam*. Men låt oss först se på Mellanöstern med våra med våra vanliga glasögon.

Mellanöstern framstår - och detta inte bara vid en ytlig betraktning - som ett märkvärdigt homogent område. Alltsedan den arabisk-islamiska erövringen på 600-700-talen har Mellanösterns människor djupgående präglats av det arabiska språket och islam. Ser vi idag på Mellanöstern finner vi att den överväldigande delen av dess länder är arabisktalande och att samtliga stater utom Libanon och Israel har islam som bärande religion. Även de stater i regionen som har andra officiella språk än arabiska - Turkiet och Iran (likaså Afghanistan och Pakistan, om dessa räknas till Mellanöstern) är likväl *arabiserade* så motto att muslimernas uppenbarelsekrift, Koranen, är avfattad på arabiska. Och eftersom Koranens auktoritet bestämmas av den i all utgöres av Guds ord i direkt tal och att Guds valt just arabiska för sin evighetsbudskap, följer imperativt för varje muslim, oberoende av modersmål, att lära sig arabiska som *lingua sacra*. Islam har som tro, lära, livsmönster och civilisation stöpt Mellanöstern i en enhetsform. Arabiskhet och islam som imperieidé.

Konflikter i området - Kriget mellan Irak och Iran 1980-88 och Gulfkrisen 1990-91 som sena exempel - kan ses som intern styrkemätning om arabisk och islamisk hegemoni och rubbar inte grunden bilden: bilden av ett monolitiskt arabisk-islamiskt block. Oron i området har under 1900-talet, fastmer och i accelerande takt, kommit att fokuseras på kampen om Palestina, för judarna *Ärats Yisra'el* "landet Israel", för araber och muslimer *Filastin*, "Palestina".

Fokusering
Fotsättningen följer i nästa nummer

Bengt Knutsson

Syrianerna i Västerås

- En ledtråd till Mellanöstern

Fortsättning från föregående nummer

Uppfattningen att den israelisk-arabiska konflikten är instabilitets- och eruptionsskapande i området är berättigad. Om man däremot reducerar Palestinafrågan till en politisk konflikt vilken som helst, eller till äventyrs, tenderar se den som ett sentida utslag av traditionell västlig imperialism vis-à-vis Tredje världen, har man inte förstått.

Sionismen, det judiska folkets moderna nationaliströrelsen, det fysiska återvändandet till Sion - Sion som *pars pro toto* för "landet Israel" - revitaliseringen av hebreiska som modernt skrift- och kommunikations-språk, skapandet av en egen stat, tillika en bas för judisk tanke och kultur, allt detta är del i ett vidare Mellanösternperspektiv. Sionismen erbjuder väsentlig information för förståelsen av skeendet i Mellanöstern, men detta - N. B. - icke som enstaka företeelse utan som företrädare för en specifik typ av nationalrörelse som har getts namnet *icke islamgrundade nationaliströrelser* i Mellanöstern. (Mönstret identifierat och beskrivet av B. Knutsson i uppsatsen "Sionismen som exponent för de icke islamgrundade nationaliströrelserna i Mellanöstern (linamö)" i *Religion och samhälle i Mellanöstern*, redd. J.-O. Blichfeldt och J. Hjärpe, Lund 1985, sid 149-159.)

Islam innebar, när den kom, både på ett yttre och ett inre plan, en brytpunkt i Mellanösterns historia. Islam medförde ett paradigmskifte.

På det yttre planet. Genom den arabisk-islamiska erövringen, skapandet av en politisk och

administrativ enhet mellan gränspålar nedslagna vid Indus i öster och Atlanten i väster, inträdde islam i den politiska successionsordning som är ett med Mellanöstern: *imperiemönstret*. Samtidigt innebar islam framstöt mot väster, inringningsförsöket av Medelhavet, att ett nytt historiemönster skapades: *motsättningen mellan islam och Västerlandet*.

På det inre planet. "Med sin holistiska självförståelse, anspråket på att vara ett gudomligt, mänskligt och samhälleligt *helhetssystem*, därtill fullkomnaren av gammaltestamentlig och nytestamentlig gudsuppenbarelse, med sin öppenhet att i islam inkorporera all tidigare andlig och materiell odling som ej stred mot Allahs enhet och allmakt - hans *Tawhid* - kom islam att, såsom ett gigantiskt kastnät, lägga sig över hela området. Ingen del av det inhöstade, det underliggande, förblev opåverkad. I huvudsak var det möjligt för befintliga element att *regruppera* sig och anpassa sig till en ny islamisk struktur; här fanns *acceptans*. För andra element var islam *inkräktaren*, som störde vedertagen ordning; här blev svaret förkastande. *Polariserade* krafter blev följden av det arabisk-islamiska maktövertagandet; tvångssituationen ledde till antingen *assimilation* eller *dissimilation*.

Hur utkristalliserades mönstret efter islam? Låt oss se på händelseförloppet ur tre aspekter: *Språklig, konfessionell och nationell*.

Om man öppnar locket på Mellanösterns femtusénåriga språkliga klassiska, finner man - knappast förvånande - ett betydande antal objekt, en del stora, en del mindre. Där

finns *semitiska språk* - på ett sätt regionens lingvistiska baspelare genom tiderna - där finns hamitiska, indoeuropeiska och altaiska. Språken representeras genom skilda skrifttyper alltifrån ordskrift och stavelseskrift till ren ljudskrift. Många av språken är sedan länge utdöda, dit hör akkadiska med varianterna babyloniska och assyriska. Andra, åter, dokumenterade i det andra och första årtusendet före Kristus, lever i en eller annan form fortfarande kvar, dit hör hebreiska och arameiska. Man kan också konstatera att vissa av mellanösternspråken blivit regionalt övergripande och, vart och ett under sin period, tjänat som områdets *lingua franca*.

Före arabiska kan vi peka på akkadiska, arameiska och grekiska. Nog är det anmärkningsvärt - Tell el-Amarnafyndet - att de kananeiska lydskonungarnas korrespondens med Egyptens farao 1400 år f Kr är avfattad på *akkadiska*, ej egyptiska, och med *babylonisk kilskrift*!

Om akkadiskan spritt sitt inflytande från Mesopotamien, och arameiskan sitt från Syrien, var det i och med islams introduktion av arabiska språket *Arabiska halvöns tur*. (Bortsett från den vetenskapliga teori, som säger att *samtliga* semitiska språk emanerar från Arabiska halvön.)

I och med den arabisk-islamiska erövringen, med inledning året efter Muhammeds död 632, började det arabiska språket sitt segertåg över världen, en rörelse som ännu ej avstannat. Som 200 miljoner arabers modersmål i dag och 1000 miljoner muslimers gemensamma kodspråk torde det vara berättigat att beteckna arabiska som det genom tiderna mest

framgångsrika av Mellanösterns samtliga språk. Islams imperium grundades på områden som tidigare tillhört det sasanidiska Persien och Bysans/Östrom. Här mötte de beduinska krigarna en mångfald språk, persiska i Persien, arameiska i Palestina, Libanon, Syrien och Mesopotamien, koptiska i Egypten, berbiska i Nordafrika. Detta förutom grekiska, spridd sedan antikens tid i östra och södra medelhavsområdet, Bysans naturliga kommunikations-språk. (I vad mån latin, Bysans juridiska språk, fortfarande levde som talat idiom och vad mån araberna i så fall konfronterades med detta är mera osäkert).

Själva överlevnadsinstinkten bjuder ett ockuperat folk att lära sig de nya makthavarnas språk. Det finns inga exakta uppgifter om hur lång tid det tog innan arabiskan blivit allmänt spridd i de av islam erövrade områdena. Utan att kunna andraga bindande bevis vågar man likväl anta att arabiseringsprocessen gick snabbast i de områden där folkspråken varit semitiska, d v s närbesläktade med arabiska. På 600-talet innebar detta i praktiken arameiska. (Det är rimligt att antaga något slags semitiskt "kärnområde" som förklaring till att olika semitiska kunnat ersätta varandra som övergripande kommunikations-språk i Mellanöstern. Med ett omvänt resonemang - möte mellan ej besläktade språkfamiljer - skulle man kunna ge en förklaring till varför Persien - indoeuropeiska språkgrund - visserligen från arabiska övertog såväl skrift som rena språkelement men likväl helt arabiserade; persiskan dog aldrig ut.)

Att lära sig systemspråk kan, om drivkrafterna föreligger, gå förbluffande fort. För de arameisk-talande torde tillägnandet av arabiska ha gått ungefär lika lätt som för palestinierna att, efter Israels erövring av Västbanken och Gaza 1967, lära sig hebreiska - liksom arabiska ett semitiskt språk. (Om denna utveckling se B. Knutsson, "Blir språket lösningen på den arabisk-israeliska konflikten?"

Om arabisk attitydförändring till Israel", i språkets makt, redd B. Berg och U. Teleman, Lund 1990, sid 57-66.) På samma sätt som hebreiskan i dag fungerar som både *superstratum- och adstratum-språk* till palestinsk arabiska - d v s i ett slags "över-" och "intillförhållande" - måste det en gång ha varit med arabiska i förhållande till arameiskan. Arabiska var administrationens språk; arameiskan levde inledningsvis kvar som parallellt folkspråk. Intressant nog anses arameiskan, liksom de andra folkspråken i området, ha spelat en icke obetydlig roll vid framväxten av nya arabiska dialekter. (Denna substrat-teori ger en, om blottpartiell, förklaring till post-islamiska dialektvariationer i Mellanöstern och Nordafrika. Resonemanget är detta: arameiska av en viss typ har profilerat de arabiska dialekterna i Syrien-Palestina, arameiska av ett annat slag de arabiska dialekterna i Mesopotamien, koptiska de arabiska dialekterna i Egypten, berbiska de arabiska dialekterna i Nordafrika o s v.)

Konfessionellt hade islam en genomslagskraft som måste skakat ledarna i den kristna världen. I de bysantiska områden som föll i islam händer blev både återlåtningen till islam förödande. (Mindre Asien och Konstantinopels fall höll, olika länge, stånd fram till 1453, årtal för Konstantinopels fall och Östroms difinitiva undergång). I och med det ideologiska acceptandet av islam - vittnesbördet inom islams sannings-företrädare framför andra religioner - bortföll ett viktigt skäl till att värda sig om något annat språk än islams eget, arabiska.

Den massiva solidaritets-demonstrationen med islam undergrävde folkspråkens existens; de gick alla starkt tillbaka. Islams syn på sig själv som den absoluta världsordningen, som begynnelsen av en helt ny tidsålder, medförde dessutom att Mellanösterns och Nordafrikas nya muslimer nationellt lämnade sitt förislamiska arv. Detta moment kompensterades i "den islamiska

nationen" - *al-umma al-islamiyya*...

Så kom en majoritet av Mellanösterns folk att uppge sin språkliga, religiösa och nationella identitet.

Vad hände med minoriteten, d v s med dem - huvudsakligen judar och kristna - som ej konverterade till islam?

Det tillhör det anmärkningsvärda att islam icke tvingade judar och kristna, "Bokens folk", *ahl al-kitab*, att bli muslimer utan tillät dem som så önskade att, mot erläggande av en särskild personskatt, *jizya*, fortleva som "skyddsfolk", *ahl adhimma*, inom den islamiska staten. Till "skydds-folken" räknades också två andra religiösa grupper sammanfattade under namnet *as-sabia*, "sabierna" (mandéerna, en judaeo-kristen gnostisk döparet i södra Mesopotamien, samt saierna i Harran), vidare Persiens zoroastrier, eftersom de kunde peka på en uppenbarad bok: *Avesta*. Skydds-folkslicensen innebar inte att de som omfattades av den betraktades som jämlika med muslimerna. Mycket tyder på att *jizya* inte bara sågs som en skatt utan också som uttryck för underkastelse. Koranen och islamisk tradition använder icke sällan orden *dhull* och *dhilla*, båda med betydelsespektrat "förödmjukelse"/"undergivenhet", för att ange den belägenhet i vilken Gud har försatt dem som förkastar den sanna gudsuppenbarelsen och i vilken de skall förbli så länge de framhårdar i sin inställning. (Jfr t ex Koranen, sura 2, vers 61, med anspelning på Israels barns olydnad: *wa-duribat alayhimu dh-dhillatu wal-maskana*, "Och uselhet och armod hopades över dem.", Zettersteen, vers 58.) Skyddsfolken fördrogs likväl, till skillnad mot "månggudadyrkan". (Jfr B Lewis, *The Jews of Islam*, London, Melbourne and Henley 1984, sid 13 nederst ff.)

Fortsättningen följer i nästa nummer

Bengt Knutsson

Syrianerna i Västerås

- En ledtråd till Mellanöstern

Fortsättning från föregående nummer

Skriftligt stöd för islams religiösa pluralism finns i Koranen, sura 2, vers 256 *la ikraha fi d-din*, "Det finns inget ång i religionen" (Zettersteen, v 257); i sura 159, vers 6, *lakum dimukum wa-liya dini*, "I haven eder religion, och jag har min."; och i sura 2, vers 62, "De, som tro (d v muslimerna), och de, som äro judar, de kristna och sabierna, så vitt de tro på Gud och den yttersta dagen och handla rättskaffens, skola förvisso få sin lön hos sin Herre; ingen fruktan skall råda över dem, och de behöva ej varda bedrövade." (Zettersteen, vers 59.)

Garanterade begränsad autonomi med bl a egen jurisdiktion och egna religiösa domstolar fungerade dessa grupper som veritabla smånationer. Institutionen har kommit att kallas för *millet*-systemet. Det förknippas speciellt med den osman-turkiska perioden i Mellanöstern, men kan sägas vara ett med islam. Benämningen är härledd ur det arabiska ordet *milla*, med betydelse "religiös grupp", "religion", "konfession", "denomination".

Systemet möjliggjorde, hur som helst, för de kategoribestämda grupperna att, med minimal anpassning till en islamisk kontext, bevara sin traditionella identitet. Att det fortfarande finns judiska respektive kristna församlingar i islamvärlden har vi *millet*-systemet att tacka för.

Det finns specifika koranställen till stöd för islams särbehandling av vissa icke-muslimska grupper? Finns det andra, mer allmänna skäl?

Först och främst bör man ha klart för sig att kärnan i "skyddsfolken" är judar och kristna - de övriga grupperna är marginella.

Muslimerna framhåller icke sällan islams tolerans, dess *tasamuh*, gentemot judar och kristna medan man samtidigt, i det omvända perspektivet, pekar på judars och kristnas oförståelse, ja to m fientlighet vis-à-vis islam. Den europeiske betraktaren måste erkänna att det i huvudsak är just så som muslimerna hävdar. Islam visar betydande tolerans gentemot bekännare av judendom och kristendom utan att därför kunna påräkna mycken förståelse tillbaka.

Krasst kan man emellertid fråga sig hur det egentligen skulle kunna vara på något annat vis. Det vilar nämligen något av nödvungenhet över islams accepterande av judendom och kristendom, över islams tillbaka-blickande perspektiv. Ty på samma sätt som kristendomens legitimitet är beroende av den i tiden föregående judendomen, på samma sätt är islams legitimitet beroende av den i tiden föregående judendomen och kristendomen.

Kristendomens existensberättigande är som *fullkomnaren* av judendomen och, analogt, islams som *fullkomnaren* av judendomen och kristendomen. Tillspetsat uttryckt utan Gamla Testamentet inget Nya

Testamentet, utan GT (*tawra* och *zabur*) och NT (*injlil*) ingen Kran. (Detta uttalande motsäger inte nödvändigtvis den muslimska övertygelsen om en evig, oskapad och i himlen förvarad, Ur-Koran, en "Bokens moder", en *umm al-kitab*).

Det ligger därför i sakens natur att kristendomen i förhållande till judendomen, och parallellt, islam i förhållande till judendomen och kristendomen, framhäver såväl samhörigheten som motsättningen, såväl kontinuiteten som exklusiviteten, såväl toleransen som supermatin.

När till exempel de kristna ser sig själva som "det nya Israel", anknuter man till ett centralt begrepp inom judendomen, men ger samtidigt en ny betydelse åt begreppet. Man förbehåller sig, som det andra - och "sannare" - uppenbarelseledet, tolkningsföreträde. När Koranen bestämmer Abrahamsgestalten sker detta visserligen med negativa avgränsningar - inte jude, inte kristen - men definitivt icke genom förnekande av Abrahams roll inom judendom och kristendom. I kraft av att vara det tredje, avslutande och därmed "sannaste", uppenbarelseledet kan Koranen fastställa Abrahams genuina identitet: han var muslim. (Beläggställe: sura 3, vers 67, *Ma kana Ibrahimu yahudiyyan wa-la nasraniyyan wa-lakin kana hanifan musliman wa-ma kan mina l-mushrikin*. "Abraham var varken jude eller kristen, utan han var hanif och Gud undergiven och hörde ej till månggudadyrkarna." (Zettersteen,

vers 60.)

Så måste, genom sannskyldigt systemtvång, det senare uppenbarelseledet i sig inkludera det tidigare. Hur gärna man än skulle vilja bli av med traditionens "belast", låter sig detta inte göras, ty ett förnekande av det tidigare skulle bokstavligen innebära att man hugger av den gren på vilken man själv sitter. Dock bör man peka på en avgörande skillnad mellan kristendomens övertagande av den gammaltestamentliga arvet och islams av det gammal- och nytestamentliga. Kristendomen inkluderar Gamla Testamentet, judarnas *Tanakh*, ord för ord i sin kanon. När det gäller Koranen visar det sig, sant nog att Koranen i betydande utsträckning omnämner de gammal- och nytestamentliga gestalterna men att ordalydelse och kontext icke sällan markant skiljer sig från GT:s och NT:s. Islams tolkning av denna uppenbara diskrepans blir, knappast förvånande, att judar och kristna visserligen undfått Guds uppenbarelse, men att de otillfredsställande förvaltat sitt andliga arv: GT och NT i sin nuvarande form är helt enkelt förvanskade skrifter. (Det behöver inte sägas att judisk och kristen tolkning av samma textskillnad blir den rakt motsatta. Argumenteringen underar, till yttermera visso, att kläs i religions-historiska, kritisk-komparativa, termer. De bibliska skillnaderna mellan GT och NT å ena sidan och Koranen å den andra beror på bristfällig kontakt - från Muhammeds sida - med judendom och kristendom.)

Att på detta sätt inkorporera en tidigare uppenbarelseligion/tidigare uppenbarelseligioner med det egna systemet innebär både en fördel och en nackdel.

Fördelen torde främst ligga på det psykologiska planet. Att kunna peka på en senare gudsuppenbarelse innebär i sig ett övertag. Det blir till en attraktionskapande faktor hos potentiella proselyter och till en osäkerhetsskapande *tänk-om-det-i-*

alla fall-är-så-fråga hos tvivlarna. I detta perspektiv har segerrik kristendom besvärat och förbryllat judendomen, därefter islam kristendomen. *Nackdelen* med samma inkorporering - en storhet i en annan - är uppenbar; den måste med naturövdighet leda till spänningar i helhetstolkningen. Det har således långt ifrån alltid varit enkelt för kristna teologer att jämka samman den gammaltestamentliga gudsbilden med den nytestamentliga, att förena GT:s utsagor med NT:s.

Ett exempel på detta tolkningsdelimma erbjuder Dr Geries Khoury, ledare för *Al-Liqa*, The Center for Religious and Heritage Studies in the Holy Land, Jerusalem. (*Al-Liqa* betyder "möte"/"att mötas".) Måndagen den 10 februari 1992 gästade han Lunds universitet och gav en föreläsning om *Churches and Culture in Palestine*. Inom ramen för den kontextualteologi för vilken han är en engrisk företrädare förklarade han svårigheten för en palestinska kristen att få GT att gå ihop med NT. "Jag brukar", sade han, "rekommendera mina kristna medbröder och systrar att läsa Bibeln bakifrån." En fundamentalistisk bibeltolkning förkastades. Ty, förklarade han, om Guds löfte till Abraham om Kaanans land skall tolkas bokstavligen, d v s som en för judarna exklusiv rätt till Palestina, "då behöver vi inte Bibeln." (... then we dont need the Bible.) "Då kan vi kasta bort den." (... then we can throw it away.)

I förbigående kan nämnas att Geries Khoury profilerade sig även på annat sätt. Förutom att han konsekvent - detta var intressant men inte unikt - betecknade den arabisk-islamiska erövringen av Syrien och Palestina som en "befrielse" från kristet bysantinskt herravälde (det ord han använde var "liberation" och, för absolut klarläggande, det arabiska ordet *tahrir*), talade han om den kristna kyrkan i Mellanöstern som en "muslimsk kyrka" ("a Muslim church"). Detta var ovanligt. Den

orientaliska kyrkan, förklarade han, är "kristen till tron och muslimsk till kulturen" ("Christian as to faith an Muslim as to culture"). Det är icke orimligt att, åtminstone till dels, söka förklaringen till denna samstämmighet med islam som ett utslag av muslimska och kristna palestiniers gemensamma motsättning till den israeliska ockupationsmakten. (Det hör till bilden av de tre abrahamitiska religionerna att verkligheten icke sällan skapat förutsättningar för två parter motsättning mot den tredje: judendom-kristendom mot islam, judendom-islam mot kristendom.) Slutligen torde det få betecknas som anmärkningsvärt att Geries Khoury om den kristna kyrkan i Mellanöstern använde liknelsen om "inkarnation" - den orientaliska kyrkan har som en brygga mellan islam och Västerlandet en särskild roll att fylla.

Tillbaka till ämnet. Vi har berört förutsättningarna för, och implikationerna av, det senare uppenbarelseledets förhållningssätt till det/de tidigare: kristendomen och judendomen. Det ligger i sakens natur att perspektivet blir ett annat om man ser relationerna i motsatt ordning. För judendomen var kristendomen, för kristendomen islam, utmanaren, som satte vedertagen sanning i fråga. Följaktligen har judendomen alltid förhållit sig mera avvaktande till kristendomen än kristendomen till judendomen, kristendomen alltid mera kallsinnig till islam än islam till kristendomen. (Uteslutna är naturligtvis de enskilda judar som konverterar till kristendomen, de enskilda kristna - och de har varit många - som konverterat till islam.)

Alltnog. Samma rörelse, islam, som betydde ett tvärt slut på tidigare identiteter i Mellanöstern möjliggjorde för resten av samma identiteter att, idologiskt förstärka, fortleva i området. Så också med araméerna.

Fortsättningen följer i nästa nummer

Syrianerna i Västerås

- en ledtråd till Mellanöstern

Fortsättning från föregående nummer

Därmed kan det vara dags att anknyta till syrianerna i Västerås. Vi har erfårit att den övergripande identiteten i syrianernas trepunktsformel är arameisk:

1) *språket*, av svensk vetenskap traditionellt kallat "syrisk", men av syrianerna själva gärna "syrianska" eller "aramaiska";

2) *religionen* kristendomen i den syrisk-ortodoxa kyrkans tappning;

3) *historien* med minnet av den arameisk politisk självständighet i det första årtusendet.

Det är ingen orimlig beskrivning att säga att Syrien och Mesopotamien under några få förislamiska århundraden bar en kristen arameisk enhetsprägel. Vi har ovan kunnat konstatera vad som hände efter den arabisk-islamiska erövringen: en majoritet av araméerna blev språkligt arabiserade, konfessionellt islamiserade och nationellt en del av "den islamiska nationen". Vad hände med det mindre antal araméer som valde att hålla fast vid den kristna tron?

Språkligt sett arabiserades de, om än långsammare, på ungefär samma sätt som de arameiska islamkonvertiterna - en nödvändighet för att överleva i en ny administrativ och politisk situation, för att inte alltför mycket fjärra sig från sin omgivning. Men medan de islamiserade araméerna sannolikt redan efter några få generationer hade lämnat det arameiska språket, bevarades detta av de kristna araméerna som kyrkans språk, som ett både liturgiskt och lärt språk. (Det finns all anledning att i denna språkliga konservering söka en del av förklaringen till det faktum att också talad arameiska - låt vara i dialektal form - har överlevt in i våra dagar.)

Det språk, som på detta sätt blev en ryggrad i de kristna araméernas identitet, benämner sig självt *suryoyo* eller *oromoyo* med västsyriskt uttal - följaktligen också med syrianernas- och *suryaya* eller *aramaya* med östsyriskt.

Docent Bengt Knutsson.

Formellt är *suryoyo* ett adjektiv avlett av egennamnet *Suriya*, "Syrien", och betyder "något eller någon som har med Syrien att göra", "syrisk", "syrier". På samma sätt förhåller sig ordet *oromoyo* till egennamnet *Aram*, "Aram", och betyder "något eller någon som har med Aram att göra", "aramaisk", "aramé". Följaktligen betyder *leshono suryoyo*, "det syriska språket" - och *leshono oromoyo*, "det arameiska språket".

Växlingen mellan "Syrien" och "Aram", respektive "syrisk" och "aramaiska" har sin förklaring i att "Syrien" är namnet på det geografiska och demografiska område som kallades "Aram". I Septuaginta, den grekiska översättningen till GT från det tredje århundradet f.Kr., kan vi konstatera att formen *ἡσὴν*, *Syria*, mestadels står för den hebreiska förlagens äldre och semitiska namn, *Aram*. "Syrien" som begrepp möter dessförinnan hos den grekiske historikern Herodotos från det femte århundradet f.Kr.

"Syrisk", det språk, som den Syriska kyrkan, kom att bevara under islamiskt välde var helt enkelt det *folkspråk*, som dessförinnan hade talats och skrivits i Syrien - tidigare Aram. Syrisk var därmed ingenting annat än en fortsättning på den arameiska som, alltsedan riksaramaiskans storhetstid mellan det sjunde och fjärde århundradet f.Kr., utgjort den språkliga mattan i Syrien och Mesopotamien. Det är i detta perspektiv som syriernas liturgiska och litterära språk alternativt kallas - och med rätta kan kallas - "syrisk" och "aramaiska".

Syrierna accepterar att kalla språket

suryoyo för "syrisk" - den adekvata översättningen till svenska - men föredrar väsentligen "syrisk". Detta hänger samman med ett önskemål om korrelation mellan språkbeteckning och nationalbeteckning "syrian". Att man som individ inte kallar sig "syrier", vilket skulle vara formellt riktigt som återgivning av *suryoyo*, beror på ordet "syrier" så att säga är inmutat. Det förknippas i normalt svenskt språkbruk med en person från Arabrepubliken Syrien, med en person med detta slags syriska nationalitet. När man i stället väljer "syrian" - där inspirationskällan främst torde ha varit det arabiska ordet *siryani* men även det turkiska *suryani* - uppnår man på svenska en både formell och semantisk motsatsställning till ordet "syrier". Vad mera är: det på detta vis uppkomna motsatsparet korresponderar, mutatis mutandis, med det arabiska motsatsparet *siryani-suri*, där *siryani* betecknar en medlem i den Syrisk-ortodoxa kyrkan och *juri* en person av arabisk-syrisk nationalitet eller härkomst.

Om det är rimligt att säga att språket genom tiderna har varit den viktigaste identitetsfaktorn för araméerna, kan man, å andra sidan, våga förmoda att det haft åtskilligt svårare att överleva - och därmed det arameiska kulturella medvetandet - om det inte haft den Syrisk-ortodoxa kyrkan som hägn och stängsel. Det är att märka att det är just denna kyrka, inom den större ramen av syriska kyrkor, som ser sig som *aramaisk* traditionsbärare. Det är samma kyrka som ibland, efter lärofadern Jakob Baradai, betecknas som den *jakobitiska*, och som, med rätt eller orätt, läromässigt hänföres till de *monofysitiska samfundet*, det vill säga till de grupper som kristologiskt omfattade den s.k. ennatursläran. Av betydelse i sammanhanget, framför allt, för förståelsen av vad som händer i modern tid, är att Syrisk-ortodoxa kyrkans läromässiga motpol, Österns kyrka, ser sig som assyrisk traditionsbärare. Denna

kyrka - som på grund av sitt *assyriska* medvetande ofta kallas den Assyriska kyrkan - betecknas också som den *nestorianska* och *dyofysitiska*. Alltefter Nestorius, den patriark av Konstantinopel, vars tvåtusendlära fördömdes vid kyrkomötet i Efesus 431.

Den Syrisk-ortodoxa kyrkan blev emellertid inte bara vårdaren av araméernas språkliga och kristet religiösa arv utan också av den förkristna historien, enkannerligen den period då araméerna förknippades med egna statsbildningar.

Därmed förflyttas vi i tiden till början av det första årtusendet f.Kr., och i riktning till det område som i dag kallas Syrien och då Aram. Under konung Davids tid (cirka 1015-975 f Kr) fanns här ett betydande antal arameiska småstater, omtalade i GT och, under 900-tals mini-imperium, under israelitisk överhöghet: *Aram-Soba* (mellan Antilibanon och den syrisk-arabiska öknen), *Aram-Maaka* (i norra ändan av Jordandalen), *Gesur i Aram* (nordändan av Golanhöjderna) och *Aram-Damesek* (området runt Damaskus). DAMASKUS

Efter frigörelsen från israelerna under konung Salomos tid (cirka 975-936) återvann araméerna sin politiska frihet. Frihetsrörelsen utgick från Aram-Damaskus - från början sannolikt en mindre arameisk stat grundad på platsen för den gamla stads-staten Damaskus. Därefter blev Damaskus, under ca. 1000 år, centrum för den mäktigaste arameiska nationen i området. Konungarna kallade sig rätt och slätt för "konung av Aram". Den arameiska stormaktstiden blev emellertid kort. Redan 732 f Kr intogs Damaskus av den assyriske konungen Tiglat-Pileser III och landet gjordes till assyrisk provins. I den fortsatta historien känner vi först under senhellenistisk och romersk tid några enstaka och kortvariga arameiska statsbildningar: den nabateiska staten i Östjordanlandet med huvudstaden Petra, den samtida palmyrenska staten i Syrien - Palmyra är den grekisk-romerska beteckningen på den stad som tidigare kallades *Tadmor* - ett ca 20 år självständigt *Colesyrien* med centrum i Damaskus samt konungariket *Osroene* med huvudstaden Edessa.

Assyriens erövring av Aram var illa nog men fick i grunden inte samma ödesdigra följdverkningar för araméernas

del som krossandet av nordriktet Israel tio år senare, 722 f.Kr., skulle få för israeliterna. Visserligen blev Aram och Israel utsatta för snarlik behandling innebärande bl.a. deportering av det ledande befolkningsskiktet till Mesopotamien och andra delar av det assyriska riket. Men medan folkförflyttningarna för Israels del innebar förlusten av tio stammar, bidrog motsvarande deportering av araméerna endast ytterligare till en sedan länge förekommande arameisk infiltration av Mesopotamien - och därmed till vidare utbredning av det arameiska språket och kulturen. Det är *observandum* att arameiskan i alla dess manifestationer varit ett av de populäraste språken i Mellanösterns historia, och att det i den form som kallas riksarameiska varit ett av Mellanösterns övergripande kommunikationsspråk. Fastän politisk självständighet tidigt gick förlorad - Aram-Damaskus' fall 732 f Kr som riktmärke - tjänade arameiska som *lingua franca* under tre av de stora imperierna i området: det nyassyriska, det ny-babyloniska och det persiska (akemenidiska).

Som bakgrund till dagens identitetsdebatt bland syrianerna är det av vikt att minnas att Aram aldrig någonsin var en geografiskt vitt-famnande statsbildning. Detta till skillnad mot det nyassyriska riket, det första egentliga imperiet i Mellanöstern, som under sin största utbredning bevisligen täckte de områden - Syrien och övre Mesopotamien - som traditionellt räknas till de syriskas ursprungsländer. Man kan förmoda att det är just denna omständighet - araméerna har en gång omfattats av den assyriska stormakten - som gör att nationaliströrelsen *assyrianismen* kunnat inräkna betydande framgångar bland syrianerna. syrisk kristen

Språk, religion och historia. I fasthållande av dessa tre element, och tack vare islams milletsystem, har syrianerna lyckats bevara en tretusenårig arameisk identitet: man ser sig själv som syriansk nation med rötterna i Aram/Syrien. Men inte nog med detta. I den sentida, västlig diasporan - i kampen med assyrianismens ideologi - har en *aramaisk nationaliströrelse* börjat spira.

Denna nationaliströrelse, denna

aramism, har hittills varit inriktad på en språklig och kulturell renässans. Analog med det lingvistiska förnyelsearbete som Eliezer Ben Yehuda utförde för *hebreiskan*, synagogans och rabbinernas språk, har syrianerna satt som mål att göra *syrisk*, den Syrisk-ortodoxa kyrkans och det klerikala ståndets språk, till ett modernt fungerande kommunikationsmedel. Man har uppnått betydande framgångar. Detta är ingen självklarhet. Ty syrisk är i dag, lika litet som hebreiskan var före Eliezer Ben Yehuda, ett talat språk. Det är sant att syrisk-ortodoxa biskopar, präster och diakoner i klosterscholorna har tillägnat sig syrisk som både skrivet och talat språk. Denna färdighet är likvärdig förbehållen en ytterst begränsad grupp och motsvarar den litterära och muntliga färdighet som fortfarande enstaka personer inom den Katolska kyrkan kan uppvisa vad gäller latinet. Hos den stora massan av syrisk-ortodoxa bekännare är kunskaper i syrisk små och begränsade till kontakter med den syrisk-ortodoxa liturgin. Som modersmål i ordets egentliga bemärkelse fungerar *turoyo* - med en svensk term *turabinska*, vilket kan sägas vara de syrisk-ortodoxas eget arameiska talspråk - samt arabiska, turkiska och kurdiska. Icke desto mindre ser alla syrisk-ortodoxa syrisk som sitt identitetsspråk, ja t.o.m. som sitt egentliga modersmål. Detta är bakgrunden till att en majoritet av de syrisk-ortodoxa i Sverige har krävt att som hemspråk för sina barn få just syrisk - något som gått stick i stäv med såväl bokstav som anda i hemspråkslagen.

Med Syrianska Riksförbundet som ideologisk bas, och alltsedan januari 1979, utger syrianerna en månatlig tidskrift vid namn *Bahro Suryoyo*. Den speglar genom sina fyra publiceringsspråk det lingvistiska dilemma som de syrisk-ortodoxa lever i, den nödvungna verkligheten, men också framtidsdrömmen om en språklig arameiska pånyttfödelse: svenska, turkiska, arabiska och syrisk. Genom ambitiös utgivning av såväl barn- som ungdoms- och vuxenlitteratur på syrisk har syrianerna visat att man menar allvar med sin språkliga och kulturella revitaliseringsprocess.

Syrianska Riksförbundets *aramism* utmanas av Assyriska Riksförbundets

assyrianism. Intressant nog tillhör majoriteten av medlemmarna i Assyriska Riksförbundet den Syrisk-ortodoxa kyrkan - icke som man kunde tro Österns kyrka, den kyrka som traditionellt förknippas med assyrisk identitet. (Österns kyrka räknar i Sverige räknar knappast 1 000 personer att jämföra med den Syrisk-ortodoxa kyrkans 30 000.) Den assyriska nationaliströrelsen företräds därmed av syrianernas syrisk-ortodoxa medbröder och medsystrar. Icke mindre än syrianerna arbetar dessa assyrier för en språklig och kulturell renässans. Detta sker genom månadskriften *Hujādā*, vars första nummer kom i maj 1978. Publiceringsspråket är samma som i syrianernas tidsskrift: svenska, turkiska, arabiska och syriska. Dock - och här kommer det artskilda - samma språk, *suryoyo*, som vetenskapen i Sverige kallar syriska men syrianerna föredrar att kalla antingen syrianska eller arameiska - kallas av de syrisk-ortodoxa assyrierna för assyriska. Detta sker med samma argument, som syrianerna använder som preferens för "syrianska" i stället för lineärt och väntat "syriska": språkbenämningen i samklang med den nationella identiteten. I realiteten torde Assyriska riksförbundet och dess författare ha gjort lika mycket för den språkliga renässansen av *suryoyo* som syrianerna. De har också identisk uppfattning med syrianerna vad gäller hemspråksfrågan.

Assyrianismen som nationaliströrelsen följer sig likväl från aramismen i ett avgörande hänseende. Assyrianismen har som ideologi en klart utstakad politisk målsättning: åter-vändande till Mesopotamien, etablerandet av en stasbildning på gammalt assyriskt område. Denna målsättning - "The Autonomous Assyrian State" i provinsen Mosul i Irak - formulerades på en kongress i Chicago 1974, den sjunde i ordningen anordnad av Assyrian Universal Alliance. (För detaljer, se B. Knutsson, *Assur eller Aram*, sid. 98, not 17).

När det gäller aramismen kan man säga att det strikt politiska elementet i syrianernas trepunktsformel, det vill säga minnet av politiska statsbildningar i Aram/Syrien, hittills varit vilande och oexploaterat. Man gör inga territoriella anspråk i Mellanöstern (men skulle, om sådana vore aktuella, rikta dessa mot

Syrien). Det finns dock tecken som tyder på att den syrianska ungdomen inte nöjer sig enbart en språklig och kulturell nationalism. Simon Özdemir, den syrisk ortodoxe prästen i Västerås, har insett detta. I ett energiskt ungdomsarbete, bedriver han därför studiecirkel om syriansk historia, enkannerligen om forntida arameisk storhetstid. Detta blir desto mera tvingande som det politiska budskapet i assyrianismen hela tiden hotar att locka till sig de syrianska ungdomarna.

Voilà den syrianska verkligheten. *Voilà* bakgrunden till Fr Simon Özdemirs maning inför föreläsningen i Västerås.

Vad som i ett större perspektiv är värt att notera är att aramismen och assyrianismen icke är isolerade fenomen. *Sionismen* tillhör samma kategori av nationaliströrelser och har hittills varit den mest framgångsrika av dem alla. Med hebreiskan som språklig kraftledning, med judendomen och synagogan som skyddande skal här minnet av Israel och Juda riken levtt kvar för att årtusenden senare utkristalliseras i en nationaliströrelse av obetvinglig natur: revitalisering av hebreiska - *leshono haq-qodāsh*, "helighetens språk" - på mark som en gång var fädernas. Vi kan nämna *fenikismen*, den kristna maronitiska nationaliströrelsen i Mellanöstern. Med ideologiskt avstamp i det första årtusendets Fenicien har maroniterna samlat runt syriska/aramiska som liturgiskt språk - den maronitiska kyrkan tillhör historiskt de syriska kyrkorna - och utvecklats en politisk rörelse med territoriella krav på Libanon. Intressant nog nämner *Hujādā*, november 1989, sid 7, att det så sent som 1936 fanns krafter i Libanon som syftade till att göra syriska till landets nationalspråk. (Att *Hujādā* kallar syriska för "assyriska" är i detta sammanhang av underordnad betydelse.) Som ett ytterligare utslag av fenikismens språkliga och kulturella differentieringssträvan - bort från islams formalarabiska - kan ses den libanesiske diktaren Said Aqls försök att skriva böcker på libanesisk dialekt och med modifierat latinskt alfabet. (Jämför W. Diem, *Hochsprache und dialekt im Arabischen*, Weisbaden 1974, sid 142 f)

Vi kan också peka på kopterna, Egyptens kristna. I ett analogt grund-

schema, i en nationalistisk "koptism", har de visat sig såväl språkligt som kulturellt och politiskt aktiva. Kopterna - själva ordet "kopt" betyder "egyptier" - ser sig som "rena egyptier", som särskilda arvtagare till ett mäktigt kulturellt och politiskt förflutet. Den koptiska kyrkan har, alltsedan den arabisk-islamiska erövringen på 600-talet, varit språklig, religiös och nationell hemvist för de egyptier som valde milletsystemets utväg att ej konvertera till islam. Fortfarande vårdar man sig om det koptiska språket, den sista avläggaren av fornegyptiskan. Så kan tilläggas att Dola Ben Yehuda, dotter till Eliezer Ben Yehuda, den moderna hebreiskans fader, i en muntlig information har bekräftat att kopterna närt allvarliga planer på att revitalisera koptiskan som modernt, både skriftligt och muntligt, kommunikations-medel. Inspirerade av framgången med hebreiskan - före Eliezer Ben Yehuda var hebreiskan egentligen inte mera levande än koptiskan - kom kopterna till Eliezer Ben Yehuda i Jerusalem för att söka konsult hjälp.

De behandlade nationaliströrelserna delar ett och samma strukturmönster och har sammanfattats i namnet *icke islamgrundade nationaliströrelser i Mellanöstern, linamö*. De pekar alla på verkligheter som fanns före islam. Den specifika mekanism, som kännetecknar dessa rörelser yttrar sig i sentida försök att återuppliva det inom religionen eller konfessionen bevarade identitetspråket, och leder i sin yttersta konsekvens till nationella krav på det land, där språket, inom ramen för en forntida självständig statsbildning, en gång talades. Därigenom blir *linamö* en utmaning mot islams territoriella hegemonitänkande - Mellanöstern som en integrerande del av *dar al-islam*, "islams område".

linamö är arvet från sådana folkgrupper i Mellanöstern, som i grunden förkastade islam, som valde profileringsväg. *linamö* bekräftar iakttagelsen om motsättningen som identitetsfrämjare. *linamö* är yttringar av Mellanösterns förislamiska interminne, utslag av Mellanösterns tusenårscycliska andhämtning. Här finns aramismen, här finns assyrianismen, här finns sionismen, här finns fenikismen men också "koptismen".

Slut